

Székelyföldi agrárgazdaság fejlesztésének főbb összefüggései

Kelemen Réka – Káposzta József – Lőrinc Balázs

Összefoglalás

Románia székelyföldi területén erős tradíciók övezik a mezőgazdasággal kapcsolatos tevékenységeket, hiszen napjainkban is sokak megélhetését biztosítja az agrárium, mindazonáltal a térségben számos speciális ágazati problémakör is fellelhető. E nehézségek közé tartozik, hogy a birtokszerkezet jelentősen felaprózódott az elmúlt évtizedek során, továbbá, hogy a helyi ifjúság jelentős hányadának magas a nemzetközi elvándorlási hajlandósága, emellett az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező gazdálkodók vállalkozási- és alternatív termelési megoldásokra való képessége is átlagosan alacsonynak tekinthető. Ezek alapján jól körülbíráhatóak mindazon tényezők, amelyek Székelyföld agráriumát és gazdaságát leginkább jellemzik, így – többek között – a generációváltás problematikáját vagy a technológiai fejlődést elősegítő, célzott szakpolitikai intézkedések hiányát. Kiindulva e megállapításokból a tanulmányunkban Székelyföld agrártermelésének potenciális fejlesztési irányait mutatjuk be, különös tekintettel a mezőgazdasági vállalkozások és a mezőgazdaságban foglalkoztatottak országos polaritására, a mezőgazdasági termelésből származó jövedelmek bővülésén, továbbá a fiatal gazdálkodók tevékenységén keresztül. A kutatással olyan térgazdasági kapcsolatokat tárunk fel, amelyek meghatározhatják a lokális jövő alapjait, illetve a helyben való boldogulás stratégiáját.

Kulcsszavak: Székelyföld, agrárgazdaság, regionális különbségek, gazdaságfejlesztési lehetőségek

JEL: R10, R11

The main context of the development of the agricultural economy in Szeklerland

Abstract

In the Szekler region of Romania, there is a strong tradition of agricultural activities, as agriculture still provides a livelihood for many people, but there are nevertheless a number of specific sectoral problems in the region. These difficulties include the fact that the land tenure structure has been significantly fragmented over the past decades, that a significant proportion of local youth have a high propensity to emigrate internationally, and that the entrepreneurial and alternative production skills of farmers with lower education levels are on average low. These data provide a good overview of the factors that most characterise the agricultural sector and farming society in Szeklerland, such as the problem of generational change and the lack of targeted policy measures to promote technological development. Based on these findings, the study presents the potential directions for the development of agricultural production in Szeklerland, in particular through the national polarity of agricultural enterprises and agricultural employment, the

expansion of income from agricultural production and the activities of young farmers. Through this research, we will explore spatial-economic linkages that may determine the foundations of local futures and strategies for thriving locally.

Keywords: *Szeklerland, agricultural economy, regional differences, economic development opportunities*

JEL: *R10, R11*

Bevezetés

Az elmúlt években egyre több szakirodalom és szakpolitikai javaslat jelenik meg a vidékfejlesztés jelentőségének hangsúlyozása érdekében (Bíró et al., 2021; Goda et al., 2022; Káposzta-Nagy, 2022). Mi sem tükrözi ezt jobban, hogy az Európai Unió Közös Agrárpolitikájában a második pillért önmagában a vidékfejlesztés alkotja, melynek célkitűzései és intézkedései az agrárium és a vidék multifunkcionalitásának elősegítését szorgalmazzák (Ritter, 2022). A mezőgazdasági termelésnek a vidéki térségek fejlődésében, sőt a teljes területfejlesztésben való fontossága és részvétele megkérdőjelezhetetlen, hiszen – többek között – az élelmiszertermelés legfőbb helyszíne, munkahelyeket teremt és a környezet fenntartásában is kiemelkedő szerepe van (Bazsik, 2023; Káposzta, 2019).

E megállapításokhoz szorosan kapcsolódva ki kell emelni, hogy az EU tagországok között jelentős különbségek tapasztalhatóak a mezőgazdaság nemzetgazdasági szerepét illetően: míg 2021-ben az egy főre jutó GDP (EU27=100%) Romániában az egyik legalacsonyabb (22. hely, 73,0%), addig az ország mezőgazdasági jelentősége az egyik legkiemelkedőbb volt az Európai Unióban. Amíg az EU-ban átlagosan a bruttó hozzáadott érték 1,6%-át állította elő a mezőgazdaság, addig Romániában ugyanezen nemzetgazdasági szektor 4,3%-ot tett ki. Ezen érték 2021-ben az EU tagországok közül Romániában volt a legmagasabb (Eurostat, 2022).

Az adatok alapján egyértelműen arra lehet következtetni, hogy a gazdaságszerkezeti felépítést tekintve az elmúlt évtizedben az EU minden tagországában a gazdaságok számában mennyiségi csökkenés volt tapasztalható, viszont a birtokméretek és azok területi koncentrációja ezzel párhuzamosan növekvő tendenciát mutatott (Valkó et al., 2022). Napjainkban a legnagyobb átlagos birtokméret Csehországban jellemző (130 hektár/gazdaság), míg Máltát, Ciprust és Romániát a legelaprózódottabb birtokszerkezet jellemzi, ahol kevesebb, mint 5 hektár/gazdaság az átlagos gazdaságméret. Románia esetében a rendszerváltást követő föld-visszaosztás következményeként fogalmazható meg az ún. „nadrágszíjparcellás”, apró birtokszerkezet, mely még inkább meggátolja a hatékony és versenyképes termelést (Bíró, 2022). Az egyes EU tagállamok, így a romániai mezőgazdasági birtokméretek jellemzői és annak változásai mellett az agrártársadalom korstruktúrája, képzettségi szintje és innovációs képessége is markáns különbözőségeket mutat (Kelemen et al., 2022). Európa szerte jelentős problémát jelent az öregedő korszerkezet, hiszen a 40 évnél fiatalabb gazdák arányához (11%) képest átlagosan háromszor annyi a 64 évnél idősebb gazdák aránya (33%) a tagállamokban. Mindemellett – szintén az EU-ban – az 54 évnél idősebb gazdák 58%-ot képeznek, Romániában viszont már a 65%-ot is meghaladja számuk az összes gazdálkodó százalékában (Pál, 2020).

A folyamatosan változó gazdasági, környezeti és társadalmi tényezőkön túl szükségesnek érezzük megemlíteni a globalizáció mezőgazdaságot érintő és formáló hatásait is, hiszen napjainkban egyre inkább kiéleződni látszik a termelési ágak és ágazatok területi versenye. Ezáltal egyre fontosabbá válik a komplexebb üzleti környezet megteremtése is, így egyre inkább előtérbe helyeződik lokalizáció, illetve az innovációs képesség szerepe is. Kijelenthető, hogy az agráriumban zajló különböző

fejlesztések mindenképp meghatározó jelentőségűek lehetnek az EU rurális térségeiben (Nagy, 2022). Az új és újszerű agrártevékenységek megjelenése a székelyföldi agrár- és vidékfejlesztési célkitűzésekkel szoros kapcsolatban áll, hiszen a helyi adottságokhoz és lehetőségekhez alkalmazkodva napjainkban már nem csak hagyományos gazdaságokkal találkozhatunk, hanem – többek között – a már sokkal innovatívabb biogazdálkodással és élelmiszerfeldolgozással is. Székelyföld helyzetét vizsgálva ugyanakkor kimutatható, hogy a technológiai innovációk és a helyi gazdálkodók képzettségi szintje alapján a hátrányos térségek csoportjába tartozik még Románia területén belül is (Kovács, 2017). E hátrányos helyzet kiváltó oka, hogy a térségben továbbra is a tapasztalatokon alapuló gazdálkodási tevékenység a leginkább jellemző, ennek ellenére egyértelműen kimutatható, hogy a szakmai végzettség és a mélyebb szakmai ismeretek megléte jelentős hatással bír a nagyobb hozam és nyereség elérésében (Boekhorst, 2017).

Mindezek alapján megállapítható, hogy a versenyképesség-növeléséhez megítélésünk szerint elengedhetetlen a felzárkóztatás szakpolitikai intézkedéseinek szorgalmazása, illetve a szakmai továbbképzések szervezése, amely által minden korosztály számára lehetőség nyílhatna a szaktudás fejlesztésére, így a térség versenyképesebbé tételére is.

Anyag és módszer

E fejezetben a vizsgált területegységek lehatárolását, az elemzéshez használt primer és szekunder adatokat, az elemzési módszereket és azok folyamatait mutatjuk be. Az elemzés fókuszában Románia 41 db NUTS-3 téregysége, illetve azon belül Székelyföld áll. Székelyföld Románia „Közép” elnevezésű NUTS-2 régiójában (jele: RO12) található, amely kulturálisan és társadalmilag is jelentős homogenitással bíró téregység, melyet az ott élő határon túli magyarság több, mint 90%-os nemzetiségi aránya indokolja.

A tanulmányunk témájában fontosnak tartottuk megvizsgálni egyes, a Románia Országos Statisztikai Intézet (National Institute of Statistics – NIS) adatbázisaiban nyilvánosan rendelkezésre álló, megyei szintű (NUTS-3) gazdasági vonatkozású mutatókat. A mutatólista a NIS által nyilvánosan rendelkezésre álló indikátorok szűkösségének tükrében az alábbiak szerint került összeállításra:

- Alkalmazottak átlagos létszáma a NACE: A – mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban;
- Működő vállalkozások száma a NACE: A – mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban;
- Alkalmazottak átlagos havi bruttó jövedelme a NACE: A – mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban.

Tanulmányunkban a NIS adatok elemzésének intervalluma a 2015-2021 közötti időszakot ölelte fel. Az ország 41 db NUTS-3 téregységével a fókuszban a mezőgazdasági alkalmazottak átlagos létszámának és a mezőgazdasági működő vállalkozások területi eltérésének kimutatását a Hoover-indexet (jele: h) alkalmazásával végeztük el. Képlete az alábbiak szerint írható le:

$$h = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^n |x_i - f_i|, \quad (1)$$

ahol x_i = az i területegység részesedése (%) az egyik változó értékében,
 f_i = az i területegység részesedése (%) a másik változó értékeiben.

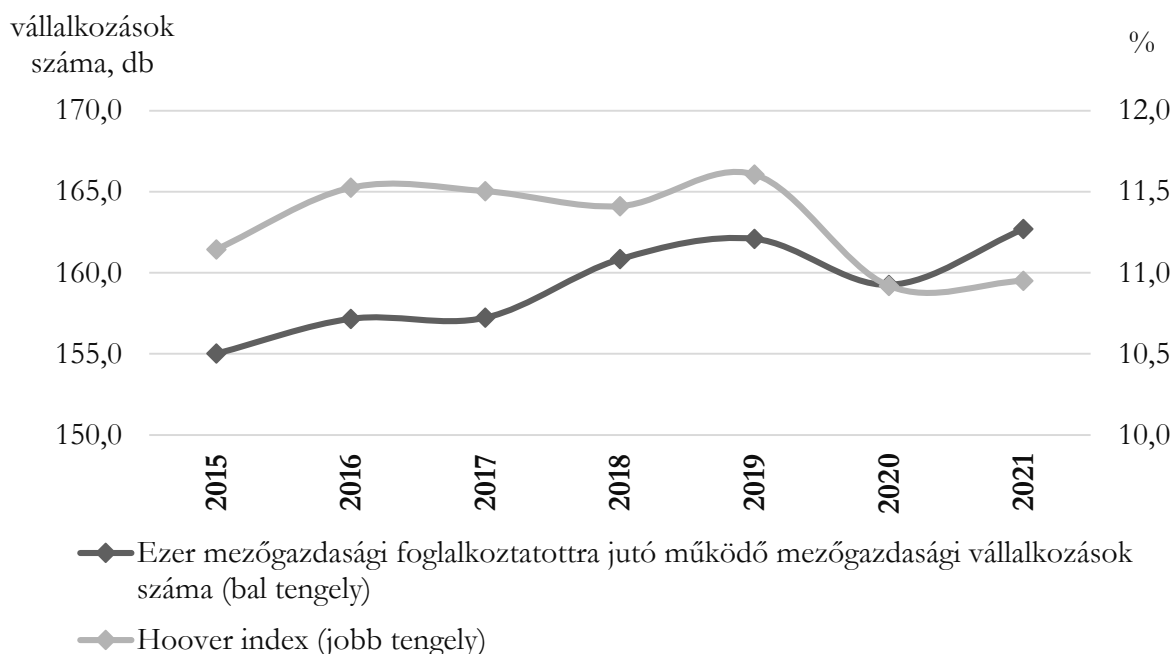
Az index legfontosabb jellemzője, hogy két mennyiségi kritérium térbeli eloszlásai közötti százalékos különbséget mér, amellyel, hogy aszimmetrikus jellegű, így a két összehasonlított eloszlás felcserélhető. Értékkészlete: $0 \leq h \leq 100$. A Hoover-index alkalmazásán túl a továbbiakban idősoros adatelemzéseket hajtottunk végre a három székelyföldi megyére (Hargita, Kovászna, Maros) vonatkoztatva.

A kutatás primer adatfelvételi részének középpontjában kétkörös kérdőíves felmérés állt, melynek az első online önkitöltős (CAWI) szakaszában 727 székelyföldi gazda vett részt, majd közülük a második, telefonos (CATI) lekérdezésben 403 fő vett részt. A felmérés 2021. június-augusztus hónapok alatt zajlott. A létrejött adatbázis feldolgozásához az IBM SPSS Statistics 27 programot használtunk, melyhez először a beérkező válaszokra egy saját kódrendszert hoztunk létre, majd keresztábra-elemzést hajtottunk végre (Sajtos-Mitev, 2007; Székelyi-Barna, 2008). Az adatok elemzését a 403 főt tartalmazó két adatfelvétel metszetére végeztük el.

A mezőgazdasági vállalkozások koncentrációja és a jövedelmi helyzet változásának összefüggései

Tanulmányunk e részében elsősorban a romániai mezőgazdasági adatbázisok által szolgáltatott adatokat elemeztük megyei szinten, amivel az egyes térgazdasági összefüggésekre igyekeztünk rámutatni. Számszerűsíthető eredményeink során kiemelt figyelmet szentelünk a székelyföldi megyék szerepének is.

Az 1. ábrán 2015-2021 között, az ezer mezőgazdasági alkalmazottra jutó működő agrár tevékenységű vállalkozások számának változását (bal tengely), illetve a mezőgazdasági alkalmazottak átlagos létszámának és a működő mezőgazdasági vállalkozások számának területi eltérését a Hoover-index segítségével (jobb tengely) mutatjuk be.

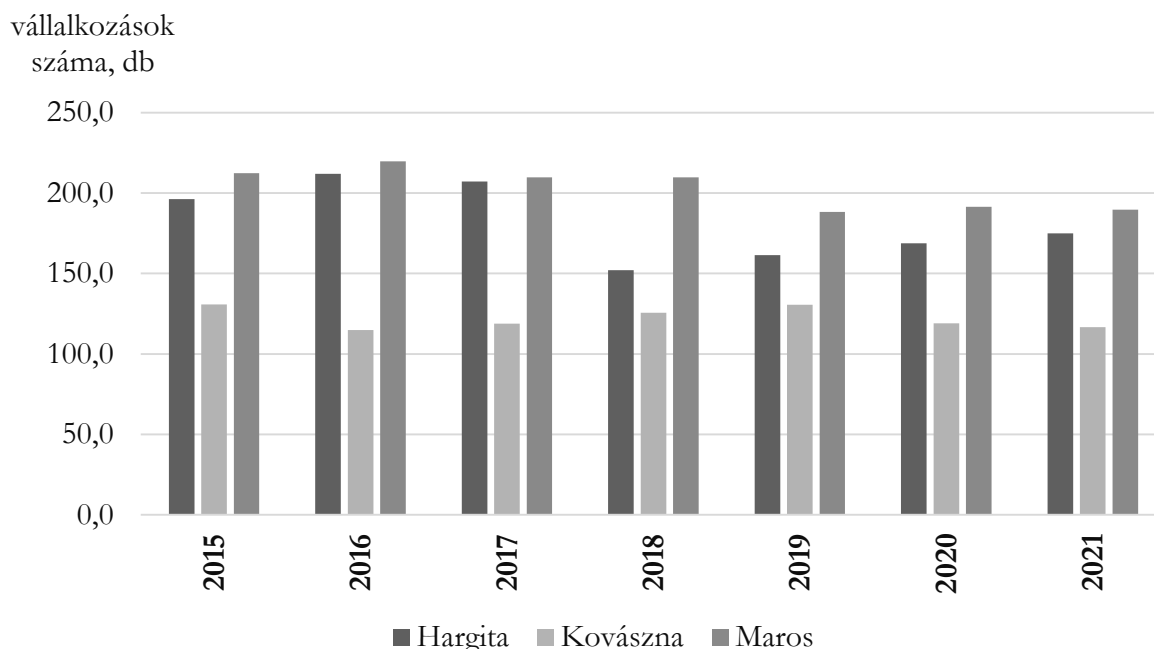

1. ábra: A működő mezőgazdasági vállalkozások számának és területi koncentrációjának változása Romániában, 2015–2021

Forrás: NIS (2015-2021) adatok alapján saját szerkesztés, 2023

A 41 db romániai megye agrár-adatköreit vizsgálva markánsan kirajzolódik a területileg egyenlőtlen, polarizált mezőgazdasági termelési struktúra. A vizsgált időszakban 2015-2019 között folyamatosan növekedett az ezer alkalmazottra jutó agrár-vállalkozások száma és növekedett a területileg egyenlőtlen eloszlás is. Ezen eredmények arra engednek következtetni, hogy az általunk vizsgált területek mezőgazdasága markánsan specializált, a NUTS-3 téregységek agráriumának növekedése és fejlődése intenzívebben zajlott, mint Románia más térségeiben. Vizsgálatainkból jól látható, hogy a 2020-as évre – többségében a COVID-19 következtében – a vállalkozási kedv, ezzel együtt a területi polarizáltság is csökkenő tendenciába fordult, míg a 2021-es adatok alapján a mezőgazdasági vállalkozások újra növekedő trendet mutatnak, viszont ezek területi koncentráltasága megrekedt a 2020-as szinten, így kijelenthető, hogy a 2015-2020 között alacsonyabb intenzitású mezőgazdasági területeken egyre többen kezdtek agrár-tevékenységekbe, illetve az eddig leginkább agrár-fókuszú megyékben más iparágak is megjelentek és elkezdtek teret hódítani 2021-től Romániában (1. ábra).

Szorosan kapcsolódva az országos szinten bemutatott különbözőségek mértékének változásához a 2. ábrán, szintén a 2015-2021 időszakra vetítettük a három székelyföldi megye tekintetében az ezer mezőgazdasági alkalmazottra jutó agrár-vállalkozások számának változását.

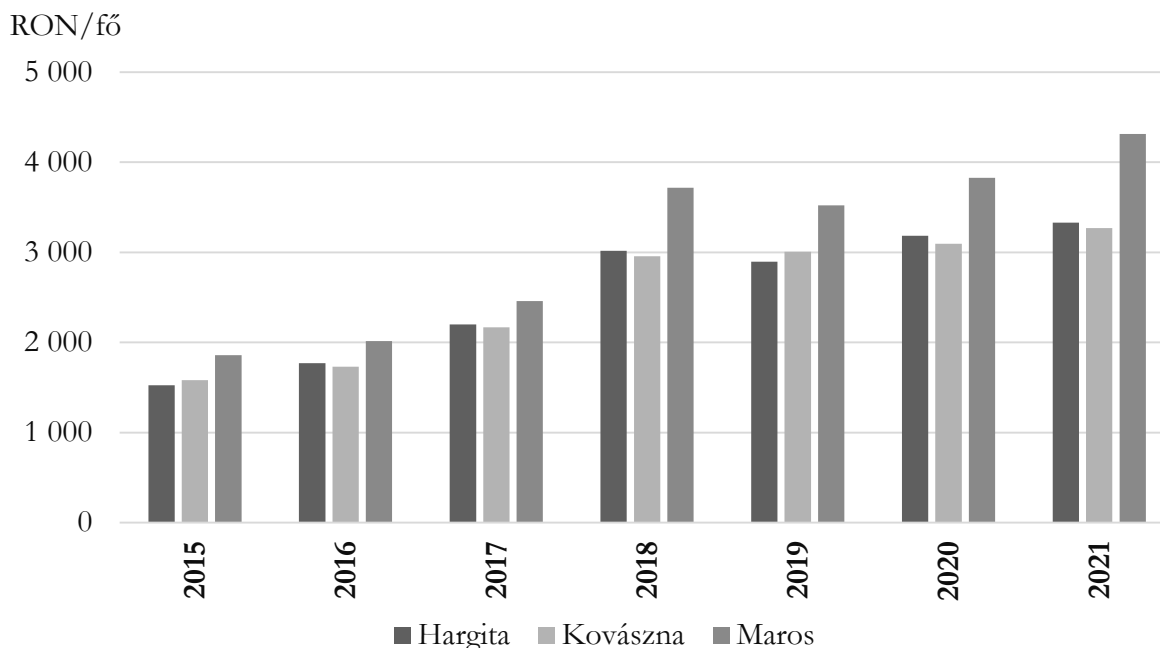

2. ábra: Az ezer mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó működő mezőgazdasági vállalkozások számának változása Székelyföld megyéiben, 2015–2021

Forrás: NIS (2015–2021) adatok alapján saját szerkesztés, 2023

A három székelyföldi megye tekintetében kijelenthető, hogy a vizsgált időszak egésze alatt az országos értékek alatt teljesítettek az ezer agráriumban foglalkoztatottra jutó mezőgazdasági vállalkozások terén. E tényező annak is köszönhető, hogy a térségben jelentősen felülreprezentált a mezőgazdasági alkalmazottak száma, míg a vállalkozások száma jóval alacsonyabb szintet képvisel az ország más megyéihez viszonyítva. Az elemzés alá vont 7 év során mindvégig Maros megyében volt a legmagasabb e mutató, melyet Harghita és Kovászna megye értékei követtek. Mindezek alapján megállapítható, hogy a térségben – az országos átlaghoz képest – alacsonyabb a vállalkozási kedv, amely a térségben fellelhető társadalmi folyamatok (pl. magas elvándorlás, alacsonyabb képzettségi szint) következményének tudhatunk be (2. ábra).

A 3. ábránkon bemutatásra kerülő székelyföldi jövedelmi helyzet szignifikáns összefüggést mutat az előző ábrán szerepeltetett adatokkal.

3. ábra: Az egy mezőgazdasági foglalkoztatottra jutó jövedelem változása Székelyföld megyéiben, 2015-2021

Forrás: NIS (2015-2021) adatok alapján saját szerkesztés, 2023.

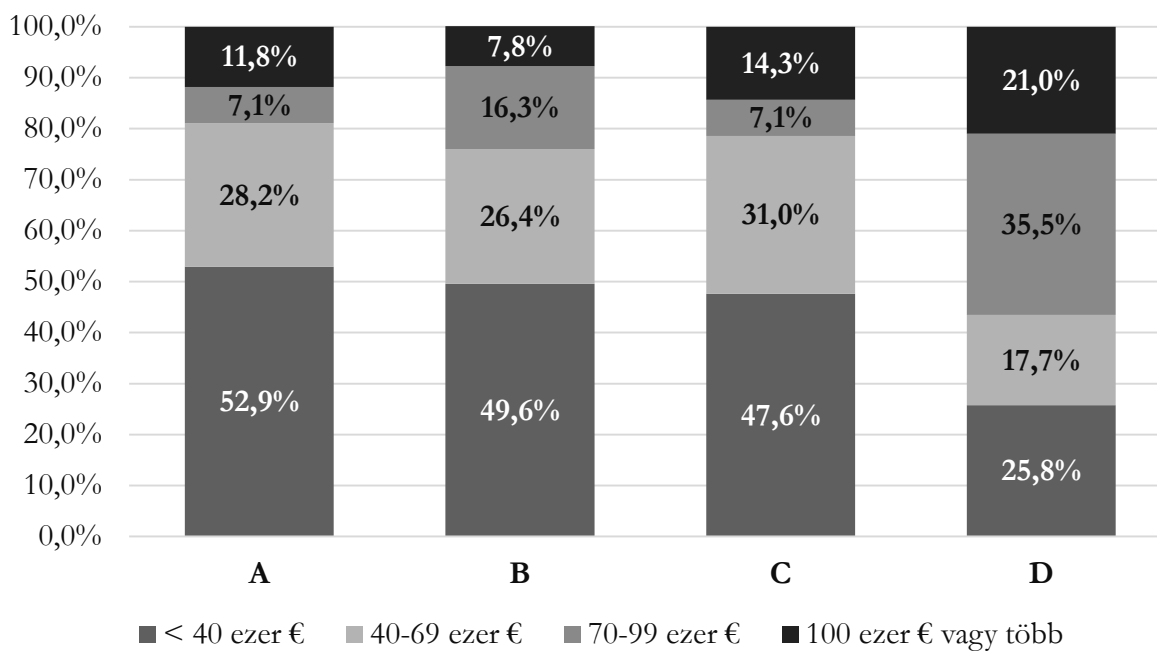
Markánsan megjelenik az ábrázolt adatainkból, hogy a három megye közül ott a legkedvezőbb a mezőgazdasági termelésből származó átlagos jövedelem, ahol a vállalkozói kedv is magasabbnak mondható, így ugyanaz a rangsor látszik kirajzolódni a 2. és a 3. ábra esetén is. Ez alapján megállapítható, hogy Székelyföld megyéinek a mezőgazdasági-versenyképességi, így a jövedelmi helyzetképe is viszonylag homogén értéknövekedési tendenciát mutat, ami alól Maros megye képez kivételt, hiszen országos és regionális szinten is vizsgálva inkább a fejlettebb, versenyképesebb megyék közé sorolható, míg Harghita és Kovászna megye a fejletlenebb megyék közé tartozik (3. ábra).

Ezen vizsgálataink összegzéseként megállapíthatjuk, hogy Székelyföldön az országos tendenciához képest jóval alacsonyabb a mezőgazdasági vállalkozások ezer főre jutó aránya, továbbá, a három megye közül csupán Maros megye jövedelmi adatai haladják meg az országos átlag szintjét. Mindezek által a kutatást megelőző felvetéseink erőteljes validációt nyertek, miszerint Székelyföld három megyéjében jelentős eltérések figyelhetők meg mind a vállalkozási kedv, mind a jövedelmi helyzet, ezáltal a mezőgazdaságban foglalkoztatottak életminősége között is.

Székelyföld mezőgazdasági helyzetének elemzése kérdőíves felmérés alapján

Tanulmányunk következő fejezetében – kapcsolódva a szekunder adatok elemzéséhez – a kérdőíves felmérésünkben fellelhető legfontosabb összefüggéseket vizsgáljuk meg. A kérdőívekre beérkezett válaszok alapján kijelenthető, hogy a válaszadók 42,7%-a az adatfelvétel idején nem rendelkezik semmilyen szintű mezőgazdasági szakképzettséggel, viszont a több éves gyakorlati tapasztalatukra alapozva végezték szakmai tevékenységüket. Ezt bizonyítja az az eredményünk is, hogy

több, mint 47%-uk a 40 ezer € vagy magasabb értékű pályázatok megvalósítását tervezik. Ehhez hasonló értékek tapasztalhatók a tanfolyamot, a szaklíceumot vagy technikumot végzettek körében is. A 70 ezer €-nál nagyobb értékű támogatásokra az összes válaszadó közül mindösszesen 27,1% tervezett pályázni, közülük is leginkább az egyetemi végzettséggel rendelkező gazdák körében volt népszerű ez a támogatási kategória (alapképzést végzettek 57,9%-a, mesterképzést végzettek 62,5%-a).

4. ábra: A megkérdezett székely gazdák megoszlása a legmagasabb agrárgazdasági végzettségük kategóriája és az általuk pályázni kívánt mezőgazdasági fejlesztés mértéke szerint, 2021

Megjegyzések: $N = 403$; $Ch^2 = 43,247$, $df = 9$, $p < 0,001$; A = Nincs mezőgazdasági végzettsége, B = Mezőgazdasági tanfolyam, C = Szaklíceum, technikum, D = egyetemi végzettség.

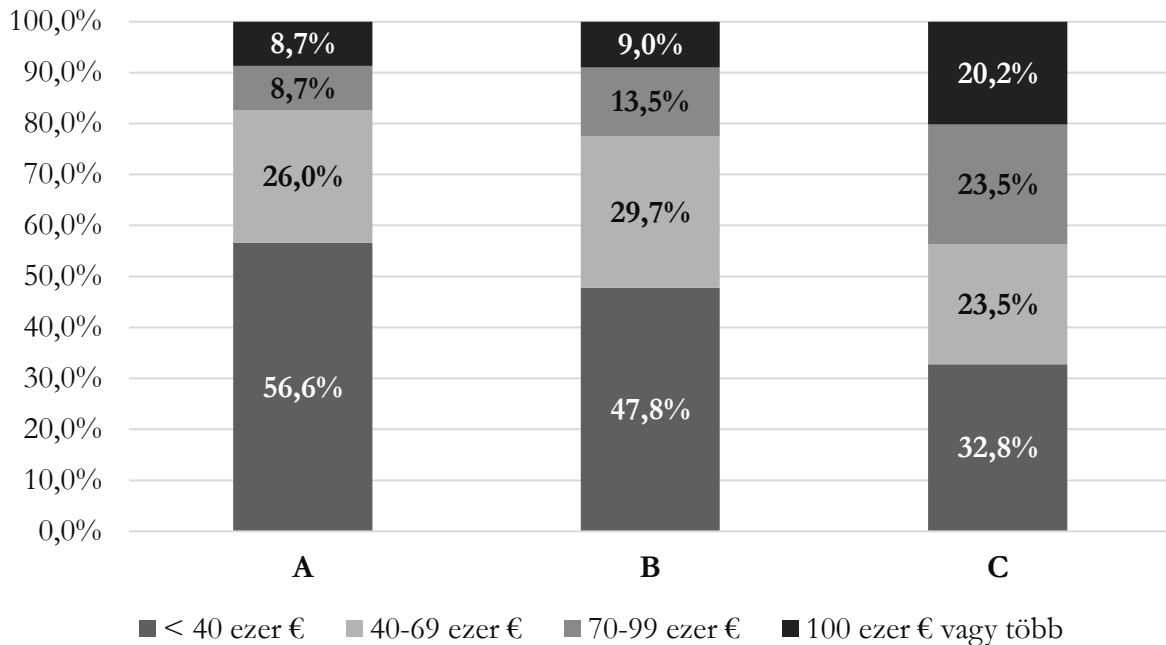
Forrás: Saját kutatás (2021) alapján saját szerkesztés, 2023

Eredményeink azt tükrözik, hogy a magasabb szintű szakmai végzettséggel rendelkezők nagyobb értékű támogatások megpályázása iránt érdeklődnek. Ezen eredményünk erősíti azt a megállapításunkat, miszerint a hosszútávú fejlődéshez, az átfogó stratégiai tervezéshez szükséges a magas szintű szakmai tudás (4. ábra). Vizsgálati eredményeink is bizonyítják, hogy szorosan kapcsolódik a helyi gazdák végzettség szerinti megoszlása és a pályázni kívánt összeg-kategória.

Az 5. ábra a felmérésünkben résztvevő gazdák földterület nagysága és a pályázni kívánt összeg szerinti megoszlását vizsgálja. Az adatok alapján kirajzolódik, hogy a használt földterületek jelentős része (83,6%) legfeljebb 30 hektár nagyságú, amely erőteljesen alátámasztja az elaprózódott székelyföldi birtokszerkezetet. Az ábránkból jól látható, hogy a kisebb földterületen gazdálkodók közül többen (Udvarhelyszéken, Háromszéken, Csíkszéken) pályáznának leginkább a 40 ezer € alatti támogatásra, míg a nagyobb földterülettel rendelkező gazdák nyitottabbak a 70 ezer € érték feletti pályázatokra, de megállapítható, hogy körükben sem kimagasló ezen gazdálkodók aránya.

A terepi kutatásunk alapján megállapítottuk, hogy a különböző mezőgazdasági üzemek (pl. terménytárolók, hűtőházak, feldolgozó üzemek) létesítése, azaz a gép- és eszközpark korszerűsítése

kiemelten szükséges a vizsgált térségben, mind hatékonysági, versenyképességi, mind pedig a gazdaságok infrastrukturális ellátottságának oldaláról, hiszen a térségre különleges adottságok (jó termőföld, még kedvezőbb, kevésbé szélsőséges klimatikus-éghajlati viszonyok) és a még kiaknázatlan lehetőségek széles tárháza (kulináris termékek, erdők, kézművesség) jellemző.

5. ábra: A megkérdezett székely gazdák megoszlása a hasznosított földterületük nagysága és az általuk pályázni kívánt mezőgazdasági fejlesztés mértéke szerint, 2021

Megjegyzések: N = 403; $Chi^2 = 29,198$, $df = 6$, $p < 0,001$; A = Legfeljebb 10 hektár hasznosított mezőgazdasági területtel rendelkező gazdálkodók, B = 10-19,9 hektár hasznosított mezőgazdasági területtel rendelkező gazdálkodók, C=20 hektár vagy annál nagyobb hasznosított mezőgazdasági területtel rendelkező gazdálkodók.

Forrás: Saját kutatás (2021) alapján saját szerkesztés, 2023

Kutatásunk alapján megállapítható, hogy a három elemzett megyében erőteljesen kirajzolódni látszik – a pályázási attitűdökön keresztül – a helyi gazdálkodók jellemzően szélsőséges versenyképességi helyzete. Mindezek alapján a térség gazdasági, jövedelmezőségi irányait megragadva, a már erősödő bizalmi hálózatot fejlesztő új befektetési irányok és egyéb ipari beruházások megjelenése eredményezhetne majd jelentősebb fejlődést a térségben (5. ábra).

Következtetések, javaslatok

Területi vizsgálataink legfontosabb összefüggései számos olyan irányt mutatnak, melyek jól hasznosíthatók Székelyföld mezőgazdaságának, térszerkezetének fejlesztéséhez, stratégiai irányainak kidolgozásához. Mindezek alapján a legfontosabb kutatási eredményeinket az alábbiakban foglaltuk össze:

1. A Hargita és Kovászna megyei gazdák jellemzően magánszemélyként gazdálkodnak, így Maros megyében az ágazatok termelési értéke mellett a jogi személyiséggel rendelkező gazdaságok száma is magasabbnak tekinthető. Elemzésünk alapján ez jelentős gazdasági előnyt tartalmazhat a jövőre tekintettel.

2. Székelyföldön a hagyományos gazdálkodás jelenléte következtében a gazdálkodók jelentős része nem rendelkezik mezőgazdasági szakképzettséggel, viszont a tanfolyami képzések egyre népszerűbbek. Mindezek jól mutatják, hogy a gazdálkodás diverzifikációs hajlandósága megjelent a térségben, így a szakképzésnek kiemelkedő a jelentősége.
3. A térségben a legnagyobb népszerűségnek a 40-70 ezer € értékű pályázatok számítottak, amelyek a gazdaságok általános és kiemelten infrastrukturális ellátottságának (pl. műszaki, ingatlan) korszerűsítését célozták meg. Ez alapján megfogalmazható, hogy elindult a hosszú távú stratégiai tervezés szükségességének felismerése.
4. A primer kutatásunkkal bizonyítottuk, hogy a térségben szükségessé a közösségi összefogáson alapuló vállalkozások (terménytárolók, hűtőházak, különböző feldolgozó üzemek, takarmánykeverő eszközök), de ezek kialakulásának még számos mentális akadály van.

Mindent összegezve – gazdaságfejlesztési szempontból – megállapíthatjuk, hogy az agrárfejlesztés csak egy szegmense a vizsgált megyék területfejlesztésnek, hiszen az agrárfejlesztés összetevőin kívül a stratégiai fejlesztések kidolgozásakor az adott megyékre jellemző gazdasági, társadalmi és infrastrukturális tényezőket is figyelembe kell venni, hiszen mindezek komplex vizsgálata és fejlesztése által érhető el Székelyföld átfogó fejlesztése.

A kutatásunk céljaként megfogalmazott térszerkezeti kapcsolatok és összefüggések feltárásával, továbbá a székelyföldi gazdatársadalom tevékenységének komplex vizsgálatával arra kaptuk meg a választ, hogy hogyan lehetséges olyan komplex fejlesztési irányokat felvázolni, amelyek a gazdatársadalom gyarapítását, az agrárágazati tevékenység lehetséges kitörési pontjait, a versenyképesség növelését, a kiaknázatlan lehetőségeket és a helyben való boldogulás stratégiáját célozhatják meg a jövőben. Mindezen tényezőket figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy Székelyföldön továbbra is meghatározó jövőbeli tényezőként számolhatunk a mezőgazdasággal, így ezen gazdasági irány fejlesztése a vizsgált megyék stratégiai fejlődésének hosszú távú alapja lehet.

Köszönetnyilvánítás

Kelemen Réka esetében a tanulmány a Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP 22-2-I kódszámú Új Nemzeti Kiválósági Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Hivatkozott források

- Bazsik, I. (2023): Vertikális integráció, mint a folyamatos technológiai fejlődés záloga. *Gazdálkodás*, 67(1), 62–79. https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.67.1.t.pp_62-79
- Bíró, A. Z. (2022): Székelyföldi térség – vidékkutatói kihívás. *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*, 19(2), 5–18. <https://doi.org/10.32976/stratfuz.2022.16>
- Bíró, A. Z. – Sárosi-Blága, Á. – Székely, K. K. (2021): Conditions of change: The regional role of a Romanian agricultural secondary school. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 12(2), 87–105. <https://doi.org/10.14267/CJSSP.2021.2.5>
- Boekhorst, D. (2017): SCAR – Standing Committee on Agricultural Research. [Elektronikus kiad.] Policy Brief on New approaches on Agricultural Education Systems. Letöltés dátuma: 2022. 10. 01. Forrás: https://scar-europe.org/images/CASA/Documents/D1-1_Representation_Inclusion.pdf

- Eurostat (2008): NACE Rev. 2.: Statistical classification of economic activities in the European Community. ISSN: 1977-0375. [Elektronikus kiad.] Letöltés dátuma: 2022. 09. 03. Forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/ks-ra-07-015>
- Eurostat (2022): GDP per capita, consumption per capita and price level indices. [Elektronikus kiad.] Letöltés dátuma: 2022. 09. 13. Forrás: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/in-dex.php?title=GDP_per_capita,_consumption_per_capita_and_price_level_indices
- Goda, P. – Hamza, E. – Mezei, K. – Rácz, K. (2022): A vidékfejlesztés helye és szerepe a fejlesztéspolitikában. *Gazdálkodás*, 66(6), 532–558. https://doi.org/10.53079/GAZDALKODAS.66.6.t.pp_532-558
- Káposzta, J. – Nagy, H. (2022): The Major Relationship in the Economic Growth of the Rural Space. *European Countryside*, 14(1), 67–86. <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0004>
- Káposzta, J. (2019): A regionális térszerkezet változásainak kapcsolatrendszere. *Studia Mundi – Economica*, 6(3), 18–28. <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2019.06.03.18-28>
- Kelemen, R. – Urbáné Malomsoki, M. – Lőrinc, B. (2022): Románia középvárosainak gazdasági és társadalmi összehasonlítása a Kárpátokon innen és túl. *Studia Mundi – Economica*, 9(1), 45–56. <https://doi.org/10.18531/Studia.Mundi.2022.09.01.45-56>
- Kovács, J. T. (2017): Innovatív agrár vállalkozások indítását meghatározó tényezők Székelyföldön. *Pro Scientia Ruralis*, 2(1), 166–180.
- Nagy, S. (2022): Az ipar 4.0 és a digitalizáció szerepe a mezőgazdaságban, különös tekintettel a romániai mezőgazdaságban. *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 7(1), 43–58. <https://doi.org/10.21791/IJEMS.2022.1.4>
- NIS (2015–2021): National Institute of Statistics – Romania. Forrás: <https://insse.ro/cms/en>
- Pál, Zs. (2020): Az Európai Unió agrárstruktúrája. In: Halmi, P. (Szerk.): *A Közös Agrárpolitika rendszere*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 273–298.
- Ritter, K. (2022): A mezőgazdaság súlya és szerepe a helyi fejlesztésekben a falukutatók fényében. In: Obádovics, Cs. – Széles, Zs. (Szerk.): *Történelem – társadalom – vidék: Jubileumi tanulmánykötet*. Sopron: II. Sopron Egyetemi Kiadó, 218–238. <https://doi.org/10.35511/978-963-334-430-9-Ritter>
- Sajtos, L. – Mitev, A. (2007): *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea Kiadó: Budapest, Magyarország.
- Székelyi, M. – Barna, I. (2008): *Túlélőkészlet az SPSS-hez – Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára*. Typotex Elektronikus Kiadó Kft.: Budapest, Magyarország.
- Valkó, G. – Kincses, Á. – Kovács, I. (2022): A mezőgazdasági termelő gazdaságok fennmaradását valószínűsítő tényezők a 2010 és 2020 közötti mezőgazdasági termelés vizsgálata alapján. *Statistikai Szemle*, 100(9), 854–872. <https://doi.org/10.20311/stat2022.9.hu0854>
- Bajnai, L. (2011): *Az épített örökség integrált védelme az operatív városfejlesztés eszköztárával*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, Scholar Kiadó.
- Enyedi, Gy. (1996): Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. *Tér és Társadalom*, 10(2–3), 244. <https://doi.org/10.17649/TET.10.2-3.384>.

Szerző(k)

Kelemen Réka

ORCID [0009-0008-2032-3997](https://orcid.org/0009-0008-2032-3997)

egyetemi hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztési agrármérnöki MSc.

E-mail: k.reka0430@gmail.com

Káposzta József

ORCID [0000-0002-1239-8541](https://orcid.org/0000-0002-1239-8541)

CSc. (közgazdaságtudomány)

egyetemi tanár

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék-és Területfejlesztési Tanszék

E-mail: kaposzta.jozsef@uni-mate.hu

Lőrinc Balázs

ORCID [0000-0002-9513-2959](https://orcid.org/0000-0002-9513-2959)

PhD-hallgató

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola

E-mail: lorinc.balazs@phd.uni-mate.hu

A folyóíratra a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:

[CC-BY-NC-ND-4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

